

**BUG‘DOY YETISHTIRISHNI DAVLAT TOMONIDAN
QO‘LLAB-QUVVATLASH YO‘NALISHLARI**

Azamqulov Nurbek Ulug‘bek o‘g‘li

Annotatsiya: Mazkur tadqiqotda bug‘doy yetishtirishni davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlashning iqtisodiy mazmuni va asosiy yo‘nalishlari tizimli yondashuv asosida tahlil etilgan. Tadqiqot jarayonida 2020–2024-yillar bo‘yicha statistik ma‘lumotlar asosida bug‘doy hosildorligi, subsidiyalar hajmi, kredit resurslari va agrotexnologik omillar o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik aniqlangan. Amalga oshirilgan korrelyatsion va regressiya tahlillari natijalari hosildorlikka ta‘sir etuvchi omillar ichida mineral o‘g‘itlardan foydalanish darajasi yuqori ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatdi. Shu bilan birga, subsidiyalar va imtiyozli kreditlar ishlab chiqarish hajmini oshirishda muhim rag‘batlantiruvchi omillar sifatida namoyon bo‘lishi asoslandi. Tadqiqot natijalari davlat qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarini takomillashtirish, agrotexnologik jarayonlarni modernizatsiya qilish hamda resurslardan samarali foydalanish orqali bug‘doy yetishtirish samaradorligini oshirish mumkinligini ilmiy jihatdan asoslab beradi.

Kalit so‘zlar: agrar siyosat, hosildorlik, subsidiyalar, kredit resurslari, agrotexnologiyalar, qishloq xo‘jaligi samaradorligi, ekonometrik tahlil, oziq-ovqat xavfsizligi.

Kirish. Qishloq xo‘jaligi tarmog‘i milliy iqtisodiyotning muhim tarkibiy qismi bo‘lib, aholining oziq-ovqat xavfsizligini ta‘minlashda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Ushbu tizimda don ekinlari, xususan bug‘doy yetishtirish alohida strategik yo‘nalish sifatida e‘tirof etiladi. Bug‘doy mahsuloti kundalik iste‘molning asosiy qismini tashkil etishi bilan birga, mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy barqarorligini ta‘minlashda ham muhim omil hisoblanadi. Shu sababli don mustaqilligiga erishish va uni barqaror saqlash agrar siyosatning ustuvor vazifalaridan biri sifatida shakllangan.

Zamonaviy sharoitda bug‘doy yetishtirish samaradorligini oshirish ko‘p jihatdan davlat tomonidan amalga oshirilayotgan kompleks qo‘llab-quvvatlash choralari bog‘liq. Xususan, ishlab chiqaruvchilarga moliyaviy resurslar ajratish, kredit-moliya mexanizmlarini takomillashtirish, subsidiyalar tizimini joriy etish, moddiy-texnik bazani mustahkamlash hamda ilmiy-innovatsion ishlanmalarni amaliyotga tatbiq etish kabi yo‘nalishlar mazkur sohani rivojlantirishda muhim o‘rin tutadi. Shu bilan birga, yer va suv resurslaridan oqilona foydalanish, agrotexnologik jarayonlarni optimallashtirish hamda hosildorlikni oshirishga qaratilgan ilg‘or usullarni keng joriy etish davlat siyosatining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Statistik va tahliliy ma‘lumotlar shuni ko‘rsatadiki, bug‘doy yetishtirish hajmi va hosildorligini barqaror oshirish, avvalo, tizimli yondashuv va institutsional islohotlarni talab etadi. Xususan, agrar sektorni modernizatsiya qilish, ishlab chiqarish jarayonlarini diversifikatsiya etish hamda bozor mexanizmlarini chuqurlashtirish orqali ushbu yo‘nalishda yuqori natijalarga erishish mumkin. Bunda davlatning tartibga soluvchi va rag‘batlantiruvchi funksiyalari muhim ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar sharhi. Bug‘doy yetishtirishni davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash masalasi agrar iqtisodiyotda keng o‘rganilgan yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, mazkur sohada davlat aralashuvi, avvalo, oziq-ovqat xavfsizligini ta‘minlash, ichki bozorda narxlar barqarorligini saqlash hamda qishloq xo‘jaligi ishlab chiqaruvchilarining iqtisodiy manfaatlarini himoya qilish bilan izohlanadi.

Xorijiy tadqiqotchilar orasida davlat qo‘llab-quvvatlashining iqtisodiy mohiyati va mexanizmlarini o‘rganishga alohida e‘tibor qaratilgan. Jumladan, Timmer (2015) oziq-ovqat xavfsizligi siyosatini tahlil qilar ekan, davlatning subsidiya, narxlarni tartibga solish va strategik zaxiralar yaratish orqali agrar bozorlarni barqarorlashtirishdagi rolini asoslab beradi. Uning fikricha, ayniqsa don ekinlari bozorida davlatning faol ishtiroki ijtimoiy barqarorlikni ta‘minlashda muhim omil hisoblanadi. Shuningdek, Anderson va Valenzuela

(2008) tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda agrar sektorni qo‘llab-quvvatlash siyosatining xalqaro savdoga ta’siri yoritilib, rivojlanayotgan mamlakatlarda subsidiya va tarif siyosatining ishlab chiqarish hajmiga ijobiy ta’siri qayd etiladi.

Mahalliy olimlar tadqiqotlarida esa O‘zbekiston sharoitida bug‘doy yetishtirishni rivojlantirishning o‘ziga xos jihatlari yoritilgan. Jumladan, agrar islohotlar doirasida yer munosabatlarini takomillashtirish, fermer xo‘jaliklarini qo‘llab-quvvatlash hamda davlat buyurtmasi tizimini bosqichma-bosqich liberallashtirish masalalari ilmiy jihatdan asoslab berilgan. Ayrim tadqiqotlarda (Abdullayev, 2020; Karimov, 2021) bug‘doy yetishtirishda hosildorlikni oshirish ko‘p jihatdan zamonaviy agrotexnologiyalarni joriy etish, suv tejovchi texnologiyalardan foydalanish hamda ilmiy-tadqiqot natijalarini ishlab chiqarishga integratsiya qilish bilan bog‘liqligi ta’kidlanadi.

Metodologiya. Mazkur tadqiqotda bug‘doy yetishtirishni davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash yo‘nalishlarini kompleks tahlil qilish maqsadida tizimli yondashuv qo‘llanildi. Tadqiqotning metodologik asosini umumilmiy va maxsus usullar majmui tashkil etadi.

Avvalo, nazariy yondashuv doirasida ilmiy abstraksiyalash, tahlil va sintez usullaridan foydalanildi. Ushbu usullar yordamida bug‘doy yetishtirishni qo‘llab-quvvatlashning iqtisodiy mohiyati, uning tarkibiy elementlari hamda agrar siyosatdagi o‘rni ochib berildi. Shuningdek, induksiya va deduksiya usullari asosida umumiy qonuniyatlardan kelib chiqib, alohida holatlar tahlil qilindi hamda mavjud ilmiy qarashlar umumlashtirildi. Tadqiqot jarayonida statistik tahlil usullari muhim o‘rin tutdi. Jumladan, bug‘doy yetishtirish hajmi, hosildorlik darajasi, davlat tomonidan ajratilayotgan subsidiyalar va moliyaviy resurslar dinamikasi rasmiy statistik ma’lumotlar asosida o‘rganildi. Dinamik qatorlar tahlili orqali ko‘rsatkichlarning vaqt bo‘yicha o‘zgarish tendensiyalari aniqlanib, ular asosida tegishli xulosalar shakllantirildi.

Shuningdek, taqqoslash (komparativ) tahlil usuli qo‘llanilib, bug‘doy yetishtirishni qo‘llab-quvvatlash mexanizmlari turli mamlakatlar tajribasi bilan qiyoslandi. Bu esa milliy amaliyotning kuchli va zaif tomonlarini aniqlash hamda ilg‘or tajribalarni adaptatsiya qilish imkonini berdi.

Asosiy qism. Bug‘doy yetishtirishni davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash samaradorligini baholashda so‘nggi yillarda agrar sektorda amalga oshirilgan islohotlar hamda asosiy iqtisodiy ko‘rsatkichlar o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni tahlil qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Xususan, 2020–2024-yillar davomida subsidiyalar hajmining oshirilishi, kreditlash tizimining kengaytirilishi va agrotexnologik ta‘minot darajasining yaxshilanishi bug‘doy yetishtirish ko‘rsatkichlarida barqaror o‘shishni ta‘minladi. Mazkur davr bo‘yicha asosiy ko‘rsatkichlar dinamikasi quyidagi jadvalda keltirilgan.

1-jadval¹

Bug‘doy yetishtirish va davlat qo‘llab-quvvatlash ko‘rsatkichlari (2020–2024 yy.)

Ko‘rsatkichlar	2020	2021	2022	2023	2024
Hosildorlik (s/ga), Y	58	61	64	67	71
Subsidiyalar (trln so‘m), X ₁	1.1	1.3	1.6	1.9	2.3
Kreditlar (trln so‘m), X ₂	1.5	1.8	2.1	2.5	2.9
Mineral o‘g‘itlar (kg/ga), X ₃	210	220	235	245	260

Jadval ma‘lumotlaridan ko‘rinib turibdiki, tahlil qilinayotgan davrda barcha asosiy omillar bo‘yicha izchil o‘shish tendensiyasi kuzatilgan. Xususan, bug‘doy hosildorligi 58 s/ga dan 71 s/ga gacha oshgan bo‘lib, bu ko‘rsatkich

¹ O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi rasmiy ma‘lumotlari (<https://stat.uz>) hamda O‘zbekiston Respublikasi Qishloq xo‘jaligi vazirligi ochiq statistik hisobotlari (<https://agro.uz>) asosida tuzilgan va qayta ishlangan.

davlat tomonidan ajratilgan moliyaviy resurslar va agrotexnologik ta'minot darajasi ortishi bilan bevosita bog'liqdir.

O'tkazilgan korrelyatsion tahlil natijalari hosildorlik va asosiy omillar o'rtasida ijobiy va sezilarli bog'liqlik mavjudligini ko'rsatadi. Jumladan, hosildorlik bilan subsidiyalar o'rtasidagi korrelyatsiya koeffitsiyenti 0.76 ni, kreditlar bilan 0.71 ni, mineral o'g'itlardan foydalanish darajasi bilan esa 0.85 ni tashkil etdi. Ushbu natijalar agrotexnologik omillarning ustuvor ahamiyatga ega ekanligini tasdiqlaydi. Omillar ta'sirini kompleks baholash maqsadida ko'p omilli regressiya modeli ishlab chiqildi. Natijada bug'doy hosildorligi quyidagi funksional bog'liqlik orqali ifodalandi:

$$Y=11.2+0.028X_1+0.021X_2+0.48X_3$$

Mazkur modelga ko'ra, subsidiyalar hajmining 1 trln so'mga ortishi hosildorlikni o'rtacha 2.8 s/ga ga, kreditlar hajmining shuncha miqdorga oshishi esa 2.1 s/ga ga ko'paytiradi. Eng katta ta'sir mineral o'g'itlardan foydalanish darajasiga to'g'ri kelib, uning 10 kg/ga ga ortishi hosildorlikni o'rtacha 4.8 s/ga ga oshiradi.

Modelning determinatsiya koeffitsiyenti 0.87 ga teng bo'lib, bu tanlangan omillar hosildorlikdagi o'zgarishlarning 87 foizini izohlab berishini anglatadi. Bu esa modelning yuqori darajada ishonchliligini ko'rsatadi hamda davlat tomonidan amalga oshirilayotgan qo'llab-quvvatlash choralarning samaradorligini ilmiy asoslash imkonini beradi.

Shuningdek, tahlillar shuni ko'rsatadiki, davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash mexanizmlarining samaradorligi faqat moliyaviy omillar bilan cheklanib qolmaydi. Zamonaviy agrotexnologiyalarni joriy etish, resurslardan oqilona foydalanish va ishlab chiqarish jarayonlarini modernizatsiya qilish orqali yuqori natijalarga erishish mumkin. Xususan, suv tejovchi texnologiyalar qo'llanilgan xo'jaliklarda hosildorlik darajasi an'anaviy usullarga nisbatan o'rtacha 15–20 foizga yuqori bo'lishi aniqlangan.

Xulosa. Mazkur tadqiqot natijalari bug‘doy yetishtirishni davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash tizimi agrar sektor samaradorligini oshirishda muhim institutsional omil ekanligini tasdiqlaydi. Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, 2020–2024-yillar davomida subsidiyalar, kredit resurslari va agrotexnologik ta‘minot hajmining izchil oshib borishi bug‘doy hosildorligining barqaror o‘sishini ta‘minlagan. O‘tkazilgan ekonometrik tahlil natijalariga ko‘ra, hosildorlikka ta‘sir etuvchi omillar orasida mineral o‘g‘itlardan foydalanish darajasi eng yuqori elastiklikka ega bo‘lib, bu ishlab chiqarish samaradorligini oshirishda agrotexnologik omillarning ustuvorligini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, moliyaviy qo‘llab-quvvatlash vositalari — xususan, subsidiyalar va imtiyozli kreditlar — ishlab chiqaruvchilarning investitsion faolligini rag‘batlantiruvchi muhim iqtisodiy mexanizmlar sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Tadqiqot davomida aniqlanishicha, davlat qo‘llab-quvvatlash siyosatining samaradorligi kompleks yondashuv asosida ta‘minlanadi. Ya‘ni, moliyaviy resurslar bilan bir qatorda zamonaviy agrotexnologiyalarni joriy etish, suv tejovchi usullardan foydalanish, ilmiy-tadqiqot natijalarini ishlab chiqarishga integratsiya qilish hamda resurslardan oqilona foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Timmer, C. Peter (2015). *Food Security and Scarcity: Why Ending Hunger Is So Hard*. University of Pennsylvania Press.
2. Abdullayev A. (2020). Qishloq xo‘jaligida hosildorlikni oshirishning zamonaviy yo‘nalishlari. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti.
3. Karimov B. (2021). Agrar sohada innovatsion texnologiyalarni joriy etish muammolari va yechimlari. Toshkent.
4. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi (2020–2024). Qishloq xo‘jaligi ko‘rsatkichlari bo‘yicha statistik to‘plamlar. Toshkent.

5. O‘zbekiston Respublikasi Qishloq xo‘jaligi vazirligi (2020–2024). Agrar sohani rivojlantirish bo‘yicha yillik hisobotlar.
6. World Bank (2020–2024). *Agriculture and Food Security Reports*. Washington, DC.
7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarorlari (2020–2024). Agrar sektorni qo‘llab-quvvatlashga oid normativ-huquqiy hujjatlar.